

ПРЕВЕНЦІЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ПІДЛІТКОВОЇ АГРЕСИВНОСТІ

Бутузова Л.П.,

канд. психол. наук, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Ломанчук А.Л.,

здобувач магістерського рівня вищої освіти спеціальності 014

«Середня освіта. Хімія та біологія»

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Постановка проблеми. Агресивність, як деструктивний прояв, у різні часи існування людства породжувала хвилювання, а тому й ставала предметом вивчення наук про людину. Прояви агресії набувають особливої деструкції серед сучасних в підлітків, від чого можуть страждати не лише оточуючі, але й вони самі. У деяких підлітків вона стає стійкою характеристикою особистості. В результаті у них виникає складність із самореалізацією, особистісним розвитком та спілкуванні з оточуючим. Така поведінка значною мірою є результатом негативного впливу соціуму, і часто їх незріла психіка не може справитися з такими впливами без допомоги дорослих. Аналіз основних детермінантів та механізмів агресивності підлітків дозволить краще зрозуміти її глибинні причини, сформулювати екологічні стратегії її вираження та своєчасно попереджати її негативні наслідки в підлітковому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Автор концепції вродженої людської агресивності К. Лоренц вважає, що агресія має інстинктивний характер і притаманна тваринам та людям [2]. З. Фройд (1923) вважав також агресивний інстинкт руйнування «mortido» вродженою несвідомою енергією, що прагне і знаходить свій вияв у розмаїтті форм людської поведінки.

А. Басс (2005) розробив класифікацію основних форм прояву підліткової агресії, якою користується велике число дослідників до сьогодні [1]. А. Реан (1996) встановив наявність взаємозв'язку рівня агресії з певними характерологічними особливостями підлітків: 1) біологічний механізм, в якому підкреслюється роль нейрофізіологічних медіаторів і функціонального стану глибинних структур мозку; 2) висування динамічної теорії агресивної поведінки, яка припускає, що основним механізмом агресії є патологічний особистісний розвиток, особливо в період життєвих криз [6].

З. Мусатова (1999) констатувала, що ігнорування актів підліткової агресії призводить до негативних наслідків, зокрема підвищення агресивної поведінки та перетворення її в звичну форму поведінкових реакцій особистості в дорослому віці [4]. В. Іванова (2000) вважає, що агресивна поведінка підлітків постає як засіб задоволення потреби в спілкуванні, самовираження та самоствердження, реагування на неблагополучну ситуацію в сім'ї і на жорстоке ставлення з боку батьків, досягнення значущої мети [3].

Мета публікації: узагальнити основні причини, види, прояви та механізми агресії у підлітків та виявити екологічні шляхи попередження негативних наслідків підліткової агресивності.

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми; емпіричні методи: опитувальник Басса-Дарки для виявлення основних показників та

форм агресивної поведінки підлітків [8]. Дослідження агресивної поведінки підлітків проходило у Житомирській загальноосвітній школі I-III ступенів № 22 ім. В. М. Кавуна. Вибірку досліджуваних склали 35 підлітків, серед яких 18 хлопців та 17 дівчат віком 14-17 років.

Виклад основного матеріалу. Агресія підлітків - це ознака внутрішнього дискомфорту і складність екологічного вираження почуття гніву. Водночас підвищення агресивності в підлітковому віці є закономірною віковою особливістю.

Проблема причин підліткової агресивності неодноразово ставала предметом дослідження науковців. Так, О. Мойсєєва виділяє з-поміж причин індивідуально-психологічні, соціально-психологічні, спрямованість та самосвідомість особистості [5]. Л. Сіроха акцентує увагу на сімейних, ситуативних та характерологічних детермінантах [7].

В результаті проведеного ними аналізу наукових джерел було узагальнено ключові причини підліткової агресії:

1. Сімейні:

- брак спілкування: нестача тісного спілкування з рідними, низька здатність розказати про свої переживання та проблеми;

- негаразди у сім'ї: конфлікти в сім'ї, відстороненість від батьківської уваги; незацікавленість батьків їхніми емоційними потребами, відсутність допомоги;

- неприйняття дитини підлітка: початкова небажаність дитини, коли батьки навіть можуть відкрито про це говорити; за замовчуванням це неприйняття відчувається підлітком в інтонації, жестах, дефіциті любові та її проявів.

2. Особистісні:

- невпевненість у собі: постійне порівняння себе з оточуючими, залежність від чужої думки, перебування в страху, що однолітки не приймуть і не зрозуміють його;

- почуття самотності: відсутність позитивних підкріплень від контакту з іншими людьми; колектив труднощі входження в групу ровесників, розчарування в друзях;

- залежність від думки ровесників (конформність).

3. Ситуативні:

- перевтома: брак сил через фізичне, психоемоційне та розумове навантаження;

- хвороба;

- надмірне захоплення комп'ютерними іграми.

Аналізуючи форми підліткової агресії А. Басс виділив такі [8]:

1. Фізична – використання фізичної сили проти іншої людини (напад, бійка, насилля).

2. Непряма – дії, які спрямовані або на конкретну особу (плітки, злі жарти, насмішки, нецензурні слова), або ж і ні на кого не спрямований гнів (крик, тупання ногами, биття кулаками по столу, гримання дверима).

3. Вербальна – вираження негативних почуттів за допомогою погроз, лайки.

4. Схильність до роздратування – готовність за найменшого збудження проявляти запальність, грубість.

5. Негативізм – манера поведінки, спрямована проти авторитету або керівництва, що може наростати від пасивного опору до активної боротьби проти сталих законів і звичаїв.

6. Підозрілість – недовіра та обережне ставлення до людей, думка, що оточуючі хочуть завдати цій людині шкоди.

7. Образа – прояв заздрості і ненависті до оточуючих, які зумовлені відчуття гніву, невдоволеністю, що спрямовані на конкретну людину або «на весь світ».

8. Відчуття своєї провини – усвідомлення сумнівності своєї поведінки.

Механізмом агресивної поведінки підлітків є активне відстоювання своїх кордонів. Більшість з них до моменту перехідного віку вже сформуvalи свою автономність, своє уявлення про світ, про себе. І тому, коли у підлітка виникає прагнення розширити або захистити свій кордон, то він може проявляти це різними формами агресії, які можуть бути достатньо жорстокими. І дуже часто ці форми полягають в тому, щоб не просто відстояти себе, а напасти і перевірити наскільки інші сильні. В основі такої агресії лежить прояв гніву як емоції і його невміння виражати злість без шкоди оточуючим. Тому підлітків необхідно навчати екологічно виражати гнів, щоб відстоювати свої кордони в спосіб, який не буде завдавати шкоди не тільки їм, але й іншим.

З метою з'ясування прояву агресивності у підлітковому віці було проведено емпіричне дослідження за допомогою «Методики діагностики показників і форм агресії Басса-Дарки». Результати дослідження засвідчили, що, як у хлопців, так і у дівчат домінують різні види агресії.

Таблиця № 1.

Вираженість агресивності підлітків

№	Форма агресивної поведінки	Кількість (%) Середнє значення	Кількість хлопців (%)	Кількість дівчат (%)
1	Фізична агресія	63%	56%	7%
2	Вербальна агресія	61%	21%	30%
3	Непряма агресія	55%	31%	24%
4	Негативізм	35%	23%	19%
5	Дратівливість	16%	18%	35%
6	Підозрілість	14%	6%	21%
7	Образа	22%	4%	20%
8	Відчуття провини	60%	3%	36%

Аналіз результатів дослідження агресивності підлітків показав, що з 35 досліджуваних дівчат та хлопців мають найвищий показник фізичної агресії (63%), далі йде вербальна агресія - 61%, непряма агресія 55%, дратівливість - 53%, негативізм - 42%, відчуття провини - 39%, підозрілість - 27%, а образа має найнижчий показник - 24%.

Якщо ж говорити окремо про гендерні особливості вияву агресії у підлітків, то у хлопців найвираженішим видом агресії є фізична агресія (56%), а найменш вираженим – образа (4%). Також було діагностовано досить високий показник непрямой агресивності (31%). Хлопці частіше виступають у ролі агресора і більше схильні до проявів агресії фізичного типу. В опитаних дівчат найвищий відсоток сягає почуття

провини (36%), а найнижчий – фізична агресія (7%). Також зафіксовано високі показники дратівливості (36%) та вербальної агресії (30%). Тобто дівчата більше схильні до проявів вербальної агресії.

Слід пам'ятати, що єдиного рішення розв'язати або повністю уникнути проблеми агресивності підлітків просто не існує. Це пов'язано ще й із сепараційними процесами підліткового віку, які супроводжуються агресивними проявами руйнування старих психічних структур. Тому нагально постає питання пошуку ефективних шляхів навчання підлітків екологічному вираженню своїх агресивних імпульсів, які б могли попередити негативні наслідки агресивної поведінки. Аналіз таких шляхів призвів до певних узагальнень та виявлення конструктивних. До останніх віднесемо:

- обговорення з батьками та педагогами провокуючих факторів агресивної поведінки підлітків;

- навчання підлітків конструктивних поведінкових реакцій у проблемних ситуаціях;

- навчання учнів технік і способів керування власним гнівом;

- зниження рівня особистісної тривожності;

- розвиток емпатії у підлітків;

- залучення учнів до різних форм колективної роботи, що навчають повазі один до одного, людяності;

- розвиток особистісних якостей – поміркованості, толерантності, завбачливості, самоконтролю та емоційної саморегуляції;

- проявлення до підлітка любові, ласки і доброти, особливо з боку батьків.

Висновок. Отже, проблема становлення підліткової агресивності впливає з її детермінації, а саме сімейних, особистісних та ситуативних причин. Дослідивши вияв агресивної поведінки підлітків було з'ясовано, що у хлопців більше виявляється фізичної та непрямой агресії, а от у дівчат - почуття провини, дратівливість та вербальна агресія. Також були виділені можливі шляхи попередження підліткової агресивності, які сприятимуть зниженню загального рівня агресивності у підлітків.

Список використаних джерел:

1. Басс, А. Г. Психология агрессии / А.Г. Басс // Вопросы психологии. – № 3, 2005. – 117 с.

2. Данилюк, А. Конрад Лоренц: концепція вродженої людської агресивності / А. Данилюк // Філософська думка. – 2005. – № 3. – С. 78 – 102.

3. Іванова В. В. Причини та форми агресивної поведінки підлітків / В. В. Іванова // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 5. – С. 14 – 16.

4. Можгинский Ю. Б. Агрессия у подростков: эмоциональный и кризисный механизм / Ю. Б. Можгинский. – СПб.: Питер, 1999. – 199 с.

5. Мойсеєва О. Є. Агресія підлітків: причини виникнення та можливості психокорекції / О. Є. Мойсеєва // Юридична психологія. – 2015. – № 1. – С. 139 – 148.

6. Реан А. А. Агрессия и агрессивность личности / А. А. Реан // Психол. журнал. – 1996. – № 5. – С. 3 - 18

7. Сіроха Л. В. Психолого-педагогічні причини виникнення агресивності підлітків / Л. В. Сіроха // Теорія і практика сучасної психології. - 2018. - № 4. - С. 154. Степа-

нюк О., Мельниченко О. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують Типову програму для кривдників: Збірник практичних матеріалів / О. Степанюк, О. Мельниченко. – Київ, 2020. – 132 с.

THE IMPORTANCE OF EDUCATING CHILDREN IN HEALTH, SAFETY AND SOCIAL INTEGRATION

Тарасенко А. В.,

*здобувач вищої освіти спеціальності 051 «Економіка»
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця*

Health is an invaluable asset of a person, an important condition for a full and happy life. Health helps to successfully solve the main tasks of life: study, work, communicate, make friends, start a family, raise children, carry out their plans, overcome difficulties, and if necessary, significant overload.

Human health is much more than the absence of disease. It is well-being, energy and the ability to quickly regain strength and successfully cope with illness.

Health is an invaluable asset not only for the individual, but for society as a whole. As the life of an individual is largely determined by the state of his health, so the successful development of society as a whole depends on the state of health of the population. With the increase in the share of people with poor health in society, the opportunities for its socio-economic development are limited.

A person's health depends first of all on himself, his way of life. The vast majority of people put health first in the ranking of life values. But at the same time, many people unknowingly, and sometimes consciously, sacrifice their health to achieve other goals - study, work, career, pleasure (for example, from smoking or drug use). This often happens at a young age, as many people begin to realize the practical value of health later, when they begin to have problems with it.

Thus, preserving and strengthening the health of the population in general and the younger generation in particular is a value that is of strategic importance for the sustainable development of society and is one of the urgent tasks of modern Ukraine.

Educational institutions, and especially schools, where children, adolescents and young people spend most of their time, have a huge educational and health potential. The school, in close cooperation with the family and the immediate environment of the student, solves a dual task: maintaining and strengthening the health and education of a harmoniously developed, educated, creative, socially active and responsible person.

At the same time, a positive perception of school life by students is seen as a resource for health and well-being, while a negative perception of it can be a risk factor that affects their physical and mental health.

In a situation of positive school climate, which provides for the presence of friendly, caring teachers, there is not only higher performance, but also more favorable behavior of students in relation to their health.